

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНОЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ

Стаття присвячена дослідженню сутності планування як загальної функції управління соціальними системами.

Article is devoted research of essence of planning as to the general function of management by social systems.

*Ключові слова: планування, план, функції планування, процес, діяльність, цільові планові показники.
Key words: planning, plan, planning functions, process, activity, having a special purpose planning indexes.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Особливістю сучасних наукових розробок є конкретизація розгляду планування або на рівні відповідного суб'єкта управління (планування діяльності підприємств, банківських установ, державних органів влади, планування розвитку регіонів та галузей національного господарства, економіки країни), або за ознакою часу (значна кількість публікацій присвячена стратегічному плануванню). Але дослідженню сутності планування як управлінської функції майже не приділена увага. В той же час саме управління як цілеспрямована дія з переводу будь-якої системи в бажаний стан визначає сутність, форми, методи планування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню планування присвячені чисельні наукові розробки, у яких більшість його аспектів є достатньо дослідженими та узагальненими. Цей науковий напрям не є новим, але є таким, що має перманентну актуальність. Наявні наукові публікації можна умовно згрупувати наступним чином:

— розробка проблем планування на рівні національної економіки, регіонів та галузей — представлена в роботах В. Борисевича, В. Гейця, М. Долішнього, І. Запоточного, В. Захарченко, М. Мінченко, Н. Нижник, В. Олуйка, А. Стельмащука, А. Фролкова, Л. Чижова та ін.;

— розробка та вдосконалення планування в організаціях — висвітлено в працях класиків з менеджменту: Р. Акоффа, М. Мескона, І. Ансоффа, А. Файоля, У. Тейлора, Г. Емерсона, Г. Черча, а також сучасних науковців: С. Мочерного, В. Царьова, Р. Тяна, О. Орлова, В. Іванової, Г. Тарасюк, М. Алексєєвої та ін.

Відаючи належне існуючим розробкам з цієї тематики, необхідно зазначити, що реалізований в більшості наукових публікацій індукційний метод пізнання сутності планування повинен бути доповнений дедукцією, що дозволить від усвідомлення загальної методології планування перейти к конкретним її проявам.

ЗАГАЛЬНА МЕТА

Метою статті є розкриття сутності та особливостей планування як функції управління будь-якою суспільною системою.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Через багатоаспектність і складність сучасних проблем інтенсифікації національного господарства сповна обґрунтовано підвищуються вимоги до передбачення економічного розвитку. Передбачення випереджає віддзеркалення дійсності та засновано на пізнанні законів природи, суспільства, мислення. Залежно від міри конкретності і характеру дії на хід досліджуваних процесів розрізняють наступні його форми: гіпотеза, прогноз, план. Форми передбачення тісно пов'язані в своїй

проявах одна з одною, будучи послідовними, конкретними рівнями пізнання поведінки об'єкта в майбутньому. Вихідний початок цього процесу — загальнонаукове передбачення станів об'єкта; етап, що завершує — розробка методів введення об'єкта в новий заданий для нього стан [7, с. 5].

Планування здійснює активний управлінський впливу на систему, посилює темпи її розвитку, сприяє розкриттю додаткових резервів, матеріальних джерел, вимагає застосування передових методів і форм дії. Для визначення сутності досліджуваного поняття скористаємося результатами дослідження О. Пшик-Ковальської [8], яка, аналізуючи розробки на рівні підприємства Р. Акоффа, Р. Тяна, О. Кузьміна, О. Мельник, О. Орлова, В. Іванової, М. Алексєєвої, звертає увагу на відсутність єдиної термінологічної основи планування, що призводить до неповноти та суперечливості у наведених дефініціях. У своїй статті О. Пшик-Ковальська для розкриття сутності планування у зовнішньоекономічній діяльності наводить наступні дефініції:

— навчально-економічний словник Б. А. Райзберга: планування — складова частина управління економічною системою і вирішення перспективних і поточних завдань розвитку економіки. Планування охоплює розроблення і практичне здійснення планів, шляхи і засоби їх досягнення;

— економічна енциклопедія: планування — це форма діяльності, змістом якої є розроблення і реалізація планів;

— фінансово-економічний словник: планування — процес розроблення плану, одна з функцій управління, яка окреслює послідовність здійснення затвердженої на певний період програми дій (розвитку) конкретного об'єкта (явища, предмета, підприємництва тощо) із зазначенням її мети, змісту, обсягів, методів і засобів, зокрема фінансових, а також термінів виконання [8, с. 235].

М. Мінченко визначає планування як управлінський процес, сутність якого міститься у його функціях. Аналіз змісту основних функцій управління дозволяє дійти висновку про те, що двоїста функція управління — підготовка й ухвалення управлінського рішення — означає, насамперед, практичну роботу з постановки цілей, завдань, які має на меті суб'єкт управління, і розроблення заходів, що забезпечують їх досягнення. За своїм змістом така діяльність і є не що інше, як планування [5, с. 19—20]. Важливою особливістю відносин в управлінні є їх планомірний характер: люди свідомо визначають цілі своїх дій і розміряють свої дії з ресурсами. Необхідність планування є наслідком управлінських дій з розподілу ресурсів; координації діяльності між окремими складовими системи, із зовнішнім середовищем; створенням ефективної внутрішньої структури; контролю за діяльністю; розвитку у майбутньому. Планування забезпечує своєчасність рішень, встановлює чітку мету і ясний спосіб її реалізації, дає можливість контролювати ситуацію.

З огляду на це, планування внутрішньо властиве суспільству в цілому та його підсистемам і являє собою діяльність по виробленню і ухваленню управлінського рішення — воно визначає

перспективу розвитку і майбутній стан системи як об'єкта, так і суб'єкта управління, разом узяті. Під плануванням слід розуміти процес прийняття управлінського рішення, який базується на опрацюванні вихідної інформації і передбачає вибір та наукову постановку мети, вибір засобів і шляхів її досягнення за допомогою порівняльної оцінки альтернативних варіантів і вибору найбільш прийнятних з них в очікуваних умовах розвитку" [3, с. 90].

Оминаючи поняття "процес" та "діяльність", планування можна визначити як специфічну форму суспільної практики людей, що є однією з функцій управління — пріоритетною, яка складається з підготовки різних варіантів управлінських рішень у вигляді прогнозів, проектів, програм і планів, обґрунтуванні їх оптимальності, забезпеченні можливості виконання і перевірки їх виконання [5, 20].

Аналізуючи наведені дефініції, слід зазначити, що частина їх представлена занадто вузько, лаконічно, інша — занадто широко. В першому випадку це не дозволяє визначити сутність та відмінності, а в другому — виокремити саме планування серед інших функцій управління. Також необхідно акцентувати увагу на застосуванні деякими авторами при розкритті сутності планування понять "діяльність" та "процес". Дослідимо співвідношення цих категорій.

Новітній філософський словник трактує діяльність як поняття, що фіксує у своєму змісті акт зіткнення цілепокладаючої вільної волі суб'єкта, з одного боку, і об'єктивних закономірностей буття — з іншою. Відповідно до цього в структурі діяльності традиційно виділяється суб'єктна (цілепокладаючий суб'єкт) і об'єктна (предмет діяльності, знаряддя діяльності та її продукт) компоненти [6].

В енциклопедичному словнику діяльність визначена як: 1) специфічна людська форма відношення до навколишнього світу, зміст якої складає його доцільну зміну на користь людей; 2) умова існування суспільства. Діяльність включає мету, засоби, результат і сам процес [1].

Діяльність — це форма активності людини, спрямована на світ, що оточує його. Будь-яка діяльність складається як мінімум з трьох компонентів: мети, процесу і результату [10]. Мета діяльності визначається потребами особи або суспільства. Основними елементами діяльності є:

- 1) усвідомлення діяльності у вигляді мотиву;
- 2) оцінка наявної ситуації;
- 3) формулювання мети;
- 4) вироблення рішення як ланцюга послідовних перетворень наявної ситуації в цільову ситуацію;
- 5) вибір засобів діяльності;
- 6) реалізація рішення [2].

Підходи до визначення процесу розкрито в [4] Н.Р. Нижником та В.М. Олуйко. Процес (від лат. *processus* — просування) — це:

- послідовна зміна явищ, станів у розвитку чого-небудь;
- сукупність послідовних дій для досягнення якогонебудь результату;
- процес (розвитку), хід, плин, перебіг;
- процес — це порядок розгляду справ у суді або адміністративних органах.

Процес управління:

- 1) послідовність і комбінація дій, що формують вплив у просторі і часі;
- 2) функціонування системи управління.

Процес управління — управлінська діяльність об'єднаних у певну структуру суб'єктів управління, спрямована на досягнення певних цілей через реалізацію функцій управління, застосування відповідних принципів і методів управління [4].

Наведені визначення дозволяють стверджувати, що діяльність та процес близькі за змістом поняття, які визначають певну послідовність дій, об'єднаних у просторі та часі з метою впливу на суспільні явища. Проведений аналіз підходів до визначення сутності, дозволяє стверджувати, що

розгляд планування як управлінської діяльності акцентує увагу на визначенні суб'єктно-об'єктних компонентів, а як процесу — на безпосередній його організації. Тому більш коректно у широкому сенсі розуміти під плануванням саме цілеспрямовану управлінську діяльність з обґрунтування цілей, пріоритетів, визначення шляхів і засобів їх досягнення. Процесними складовими планування виступають:

- процес визначення сукупності цілей;
- процес поєднання (координації) цілей і засобів їх досягнення;
- процес розвитку або єдності існуючої системи з її майбутнім розвитком.

На практиці планування реалізується шляхом розробки планів, його відмінною рисою є конкретність показників, їх визначеність за часом і кількісно [7, с. 5—6]. План як пропозиція дії виник разом з організованою працею, її поділом і кооперацією. Він служить програмою конкретної роботи в певний часовий період [9].

Необхідно зазначити, що планування закінчується перед початком дій з реалізації плану. В той же час планування — це початковий етап управління, проте воно є не єдиним актом, а процесом, що триває до завершення планованого комплексу операцій.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗРОБОК

Складність планування пов'язана із множинністю чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, значною мірою їх невизначеності, з необхідністю вибору оптимального методичного апарату, з формуванням цільових планових показників, які мають бути конкретними і вимірними. Основним результатом статті є визначення планування як управлінської діяльності з обґрунтування цілей, пріоритетів, визначення шляхів і засобів їх досягнення, визначення його процесних складових, що дозволить у подальших дослідженнях перейти к конкретним проявам планування на рівні різних суб'єктів управління і різних часових горизонтів.

Література:

1. Большой энциклопедический словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dictionaries.rin.ru/>
2. Глоссарий. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.glossary.ru/>
3. Державне регулювання регіональної економіки / І.В. Запоточний, В.І. Захарченко. — Харків — Львів — Одеса: ТОВ "Одіссей", 2003. — 592 с.
4. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади / За заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйко. — Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2002. — 352 с.
5. Мінченко М.В. Планування та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів / Мінченко М.В., Чижов Л.П., Фролков А.В. — Суми: ВТД "Університетська книга", 2004. — 442 с.
6. Новейший философский словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/fil_dict.
7. Прогнозирование и планирование экономики / [Борисевич В.И., Кандаурова Г.А., Кандауров Н.Н. и др.]; под ред. В.И. Борисевича, Г.А. Кандауровой. — Мн.: Интерпрес-сервис; Экоперспектива, 2001. — 380 с.
8. Пшик-Ковальська О. Планування зовнішньоекономічної діяльності: дослідження семантики категорії // Науковий вісник НЛТУ України. Вип. 20.3. — Львів: НЛТУ, 2010. — С. 233—238.
9. Стельмашук А.М. Державне регулювання економіки / А.М. Стельмашук. — Тернопіль: ТАНГ, 2000. — 315 с.
10. Что такое? Электронный словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://chtotakoe.info/>

Стаття надійшла до редакції 10.02.2012 р.